

Пам'ятки природи як складова частина природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів Північно-Західного регіону України

Досліджено пам'ятки природи Північно-Західного регіону України як вагомні складники природно-антропогенних та рекреаційно-туристських ресурсів регіону. Проаналізовано розподіл пам'яток природи досліджуваної території за основними їх видами: комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні, геологічні тощо. Виявлено територіальні відмінності в розподілі пам'яток природи місцевого й загальнодержавного значення Північно-Західного регіону України. Виділено п'ять груп районів за рівнем забезпеченості пам'ятками природи. Окреслено перспективи туристсько-рекреаційного використання пам'яток природи досліджуваної території в розвитку пізнавального, зеленого та екологічного напрямів розвитку туризму.

Ключові слова: пам'ятка природи, природно-антропогенні рекреаційно-туристські ресурси, рекреація, пізнавальна рекреація, Північно-Західний регіон України.

Постановка наукової проблеми та її значення. Північно-Західний регіон України, включаючи територію Волинської й Рівненської областей, володіє багатим природно-ресурсним потенціалом, що разом з яскравими регіональними особливостями створюють усі передумови для розвитку вітчизняного та міжнародного туризму. Водночас посиленої уваги потребують такі питання, як комплексні дослідження рекреаційно-туристських ресурсів (РТР) регіону, у тому числі природно-антропогенних, їх оцінка й засади раціонального використання. Водночас для розвитку туризму та рекреації в регіоні важливе місце належить територіальній системі пам'яток природи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичні аспекти ресурсно-рекреаційної проблематики обґрунтовано в працях вітчизняних і зарубіжних учених О. О. Бейдика, М. П. Крачила, О. О. Любіцевої, В. І. Мацоли, М. С. Мироненка, В. С. Преображенського, В. П. Руденка, І. Т. Твердохлебова [1; 6–7] та інших. Питання залучення природоохоронних територій і об'єктів у сферу рекреації та туризму знаходимо в розвідках таких науковців, як О. О. Бейдик, В. І. Гетьман, О. Ю. Дмитрук, С. В. Дмитрук, О. В. Міщенко, Я. Б. Олійник, В. М. Петлін, В. В. Худоба, Л. П. Царик, П. Л. Царик [1–3; 11].

Мета й завдання статті. Мета роботи – аналіз наявних у регіоні пам'яток природи як складової частини природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів досліджуваної території. Для досягнення цілей мети поставлено такі **завдання**:

- визначити рекреаційне значення категорії природно-заповідного фонду пам'ятка природи;
- дослідити пам'ятки природи регіону як складник природно-антропогенних РТР, виявити особливості їх розподілу по території Північно-Західного регіону;
- окреслити перспективи туристсько-рекреаційного використання пам'яток природи регіону.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Туристсько-рекреаційний потенціал Північно-Західного регіону України демонструє широкий діапазон можливостей для організації різних видів рекреаційної діяльності. Як зазначає О. О. Бейдик, природно-антропогенні рекреаційно-туристичні ресурси – це геосистеми, до складу яких входять як природні, так і антропогенні об'єкти, що використовуються в туристсько-рекреаційному господарстві. До складу природно-антропогенних РТР входять національні природні парки, біосферні та природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, лісо-, гідро-, зоологічні, дендро-, лукопарки, печерні міста. Методика дослідження природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів полягає в застосуванні низки програм для обробки відповідної статистичної інформації щодо забезпеченості одиниць адміністративно-територіального поділу України об'єктами природно-заповідного фонду [1].

Пам'ятками природи оголошено окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне й культурне значення, із метою їх збереження в природному стані. На території пам'яток природи заборонено будь-яку діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни їх первісного стану [10]. Пам'ятки природи є природоохоронними, культурно-освітніми установами загальнодержавного чи місцевого значення, поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні. У межах пам'яток природи рекреаційна діяльність може реалізовуватися за умови забезпечення охорони та збереження їх

природного різноманіття відповідно до охоронних зобов'язань власників або користувачів земельних ділянок, водних й інших природних об'єктів, оголошених пам'ятками природи. Об'єкти цієї категорії природно-заповідного фонду включаються для відвідування при обов'язковому благоустрої прилеглої території – оглядові майданчики, під'їзні шляхи та пішохідні підходи [2; 9]. З огляду на вищевикладене, можемо констатувати, що пам'ятки природи мають пізнавальне рекреаційне значення.

Таблиця 1

Розподіл пам'яток природи Північно-Західного регіону України за типами*

Тип пам'ятки природи	Волинська область		Рівненська область		Усього	
	кількість	площа, га	Кількість	площа, га	Кількість	площа, га
Комплексні	1	30,00	14	205,5	15	235,5
Ботанічні	97	295,91	35	464,02	132	759,93
Зоологічні	7	45,00	1	13	8	58
Гідрологічні	18	206,54	15	129,3	33	335,84
Геологічні	-	-	2	2,8	2	2,8
Усього	123	585,41	67	814,62	190	1400,03

*Примітка. Сформовано та розраховано на основі [4–5].

На території Північно-Західного регіону станом на 01.01.2014 р. нараховувалося 190 пам'яток природи загальною площею 1400,03 га. Їх розподіл за типами представлено в табл. 1. Як видно з наведених даних, найбільшою кількістю зі значною перевагою представлено ботанічні (132) пам'ятки природи, тоді як найменш поширеними в межах регіону є геологічні (2) пам'ятки природи.

Аналіз забезпеченості пам'ятками природи районів досліджуваного регіону має деякі особливості: зокрема, найбільша кількість пам'яток природи розміщена на території Ківерцівського (23) та Любомльського (15) районів Волинської області. В одному районі регіону пам'ятки природи відсутні – Іваничівському Волинської області. У чотирьох районах регіону кількість пам'яток природи є найменшою – по одній (у Демидівському, Корецькому, Костопільському Рівненської області та Турійському – Волинської) (табл. 2).

Таблиця 2

Кількісна оцінка забезпеченості районів Північно-Західного регіону України пам'ятками природи*

Волинська область			Рівненська область		
район	усього	із них загально-державного значення	райони	усього	із них загально-державного значення
Володимир-Волинський	5	-	Березнівський	12	-
Горохівський	3	-	Володимирецький	2	-
Іваничівський	-	-	Гоцанський	8	-
Камінь-Каширський	10	1	Демидівський	1	-
Ківерцівський	23	1	Дубенський	2	1
Ковельський	11	-	Дубровицький	6	1
Локачинський	7	-	Зарічненський	2	-
Луцький	7	-	Здолбунівський	6	-
Любешівський	6	-	Корецький	1	-
Любомльський	15	-	Костопільський	1	-
Маневицький	13	-	Млинівський	2	1
Ратнівський	5	1	Острозький	3	2
Рожищенський	5	-	Радивилівський	6	-
Старовижівський	8	-	Рівненський	5	-
Турійський	1	-	Рокитнівський	3	2
Шацький	4	-	Сарненський	7	1

*За даними Державного управління екології та природних ресурсів у Волинській області та Департаменту екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації.

Із метою узагальнення та оцінки просторового розміщення нами проведено групування районів Північно-Західного регіону за рівнем забезпеченості пам'ятками природи й виділено п'ять груп районів. До першої належить район, у якому пам'ятки природи відсутні (Іваничівський); до другої – райони, загальна кількість пам'яток природи у яких незначна (до 10 включно), усі – місцевого значення. Це Володимир-Волинський, Горохівський, Локачинський, Луцький, Любешівський, Рожищенський, Старовижівський, Турійський, Шацький, Володимирецький, Гощанський, Демидівський, Зарічненський, Здолбунівський, Корецький, Костопільський, Радивилівський, Рівненський райони. До третьої групи належать райони із середньою кількістю пам'яток природи (від 11 до 20), усі – місцевого значення. Це – Ковельський, Любомльський, Маневицький, Березнівський райони. До четвертої групи входять райони з незначною кількістю пам'яток природи, серед яких 1–2 – загальнодержавного значення. Це – Камінь-Каширський, Ратнівський, Дубенський, Дубровицький, Млинівський, Острозький, Рокитнівський, Сарненський райони. До п'ятої групи належить район із високою кількістю пам'яток природи (понад 20), серед яких одна – загальнодержавного значення (Ківерцівський).

Прикладом унікальності й рекреаційної цінності розміщених у межах регіону пам'яток природи може служити гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення «Оконські джерела», що в південній частині села Оконськ Маневицького району Волинської області. Майже в центрі озерця Окнище – два потужні джерела карстових вод. Вода виходить з-під землі зі значним тиском, утворюючи на поверхні озера два куполоподібні фонтани, із яких постійно витікають грудочки крейди. На півночі Рівненської області на території ботанічної пам'ятки природи «Юзефінська дача» в Рокитнівському районі збережено дуб-патріарх – Юзефінський (дуб князя Ігоря) – найстаріший в Україні, вік якого перевищує 1350 років. Цей дуб занесено до Книги рекордів України, він зайняв друге місце у Всеукраїнському конкурсі найстаріших дерев України.

Згідно із Законом України «Про Загальнодержавну програму розвитку заповідної справи на період до 2020 року» [8] із метою сприяння розвитку рекреаційної й оздоровчої діяльності в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачено оптимізацію їх рекреаційного використання. Саме пам'ятки природи найчастіше є атракціями, які зможуть приваблювати свідомих екотуристів на терени природоохоронних територій. При цьому найбільш перспективним напрямом є використання пам'яток природи регіону в пізнавальному, зеленому, екологічному туризмі. Пам'ятки природи можна вважати осередками для розвитку пізнавальної рекреації. Проте значна їх кількість перебуває в незадовільному стані й потребує облаштування для туристичних відвідувань, проведення робіт із благоустрою.

Пам'ятки природи регіону в майбутньому можна безпосередньо пристосовувати для розвитку комерційного екотуризму. Пам'ятки природи, що виступають місцем зосередження унікальних, у т. ч. ендемічних, реліктових представників флори й фауни, атрактивних ландшафтів, можуть у перспективі виконувати важливу рекреаційну роль.

Перспективним напрямом ефективного рекреаційного використання пам'яток природи регіону вважаємо їх залучення до складу вже відомих і нових туристських маршрутів та еколого-освітніх стежин, які виступають основними засобами виконання рекреаційної діяльності в межах природоохоронних територій. Важливим кроком для розвитку рекреаційної привабливості пам'яток природи регіону є проведення на їх основі екскурсій, організація тематичних екомаршрутів, екоосвітніх заходів. Також пам'ятки природи можна використовувати як об'єкти показу на маршрутах екскурсійних програм туристичних фірм.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна стверджувати, що на території Північно-Західного регіону розміщено значну кількість пам'яток природи, які виступають складовою частиною природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів. Наявні в регіоні пам'ятки природи за функціональними особливостями володіють значно меншим рекреаційним потенціалом, порівняно з національними природними, регіональними ландшафтними парками та парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва, однак можуть виступати як самостійними, так і додатковими атрактивними туристськими об'єктами. Природно-антропогенні рекреаційно-туристські ресурси регіону потребують подальшого вивчення й конструктивно-географічних досліджень із метою їх раціонального використання, адже розвиток туризму та рекреації в межах природоохоронних територій має високе соціально-економічне значення.

Джерела та література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : Вид. центр КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2001. – 395 с.

2. Гетьман В. І. Екотуризм на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду / В. І. Гетьман // Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рахів, 10–12 жовт. 2007 р.) / ред. кол. : Гамор Ф. Д. (відп. ред.) та ін. – Рахів, 2007. – С. 54–63.
3. Дмитрук О. Ю. Екотуризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, С. В., Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2009. – 358 с.
4. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecorivne.gov.ua/tmp/dopovid_2013.pdf
5. Екологічний паспорт Волинської області за даними на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/volynska>
6. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
7. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів : Ін-т регіональних дослідж. НАН України, 1997. – 259 с.
8. Про Загальнодержавну програму розвитку заповідної справи на період до 2020 року : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wildnet.ru/images/stories/bibl/Prog_PZF_v15.doc
9. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ, Положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09>
10. Про природно-заповідний фонд України: за станом на 09.05.2015 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
11. Царик Л. П. Природозаповідання і рекреація / Л. П. Царик // Наукові записки ТДПУ. – Серія : Географія. – Тернопіль : Вид. від. ТДПУ, 2001. – № 2. – С. 103–108.

Безсмертнюк Тарас, Мельничук Михаил. Памятники природы как составляющая естественно-антропогенных рекреационно-туристских ресурсов Северо-Западного региона Украины. Исследованы памятники природы Северо-Западного региона Украины как весомые составляющие природно-антропогенных и рекреационно-туристских ресурсов региона. Проанализировано распределение памятников природы исследуемой территории по основным их видам: комплексные, ботанические, зоологические, гидрологические, геологические и др. Выявлены территориальные различия в распределении памятников природы местного и общегосударственного значений Северо-Западного региона Украины. Выделено пять групп районов по уровню обеспеченности памятниками природы. Определены перспективы туристско-рекреационного использования памятников природы исследуемой территории в развитии познавательного, зеленого и экологического направлений развития туризма.

Ключевые слова: памятник природы, природно-антропогенные рекреационно-туристские ресурсы, рекреация, познавательная рекреация, Северо-Западный регион Украины.

Bezsmertnyuk Taras, Melniychuk Michael. Natural Monuments as Part of Natural and Man-Made Recreational and Tourist Resources of the North-Western Ukraine. Natural monuments of Northwest region of Ukraine as important components of natural and anthropogenic and recreational and tourist resources of the region are analyzed. The distribution of natural sites of the studied area by main type: integrated, botanical, zoological, hydrological, geological and so on is studied. Regional differences in the distribution of natural monuments of local and national importance of the North-Western region of Ukraine are discovered. Areas of five groups in terms of availability of natural monuments are analyzed. Prospects of tourism and recreational use of natural sites in the studied area for cognitive, green and ecological tourism development are investigated.

Key words: natural monument, natural and man-made recreational and tourist resources, recreation, cognitive recreation, the North-West region of Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії
24.12.2015 р.

УДК 911.3.

Марина Руднєва

Виноградарство, виноробство та винний туризм в Індії

Досліджено особливості розвитку виноградарства та виноробства в Індії. Окреслено географічну структуру та виявлено специфіку регіонів і субрегіонів країни у функціонуванні виноградарства та виноробства. Проаналізовано

© Руднєва М., 2015